

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)
Освітній рівень

**«ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ГРОМАДИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ІЗ
СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ
ОБСТАВИНАХ»**

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг.

Назва освітньої програми

21076

Номер індивідуального навчального плану студента

Виконав: здобувач IV курсу, група СРКз-21-1

Підпис

Марина БАРДАР

Ім'я, прізвище

Керівник: кандидат психологічних наук, доцент

науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Катерина ОЛІЙНИК

Ім'я, прізвище

До захисту допускаю:

В.о. завідувача кафедри

соціальної роботи і соціальної педагогіки

кандидат педагогічних наук, доцент

Підпис

Олена ВАСИЛЕНКО

Ім'я, прізвище

10 серпня 2025 р.

Хмельницький, 2025

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ

керується студент Бардар Марина Романівна на захист дипломного проєкту (роботи)
спеціальності 231 - Соціальна робота

тему: Використання ресурсів громади у соціальній роботі із сім'ями, які опинилися в складних життєвих
ставинах

дипломний проєкт (робота), рецензії та довідка про перевірку на плагіат додаються.

Декан факультету

[Signature]
(підпис)

Торієвська Н. В.
(ім'я, прізвище)

ДОВІДКА УСПІШНОСТІ

Бардар М. Р. за період навчання на гуманітарно-педагогічному факультеті з 2021 по 2025 роки
вністю виконав навчальний план спеціальності з таким розподілом оцінок за:
ціанальною шкалою: відмінно 3,23 %, добре 70,97 %, задовільно 25,81 %.
шкалою ЄКТС: А 5,45 %, В 3,64 %, С 61,82 %, D 16,36 %, E 12,73 %

Методист факультету

[Signature]
(підпис)

Синюйко С. М.
(ім'я, прізвище)

ВИСНОВОК КЕРІВНИКА ДИПЛОМНОГО ПРОЄКТУ (РОБОТИ)
ТА ОБГРУНТУВАННЯ ОЦІНКИ

Студентка Бардар М. Р. у кваліфікаційному
ресурсів, проєктувала розробку
рівень теоретичних знань та практичних
навичок, вміла креативно працювати
у практичній діяльності, робота містить
практичну діяльність, характеризується
повітряною та естетичною. Висновок щодо

оцінка дипломного проєкту (роботи)

Керівник дипломного проєкту

[Signature]
(підпис)

Алейник К. С.
(ім'я, прізвище)

" 6 " серпня 2025 р.

ВИСНОВОК КАФЕДРИ ПРО ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ)

Дипломний проєкт (роботу) розглянуто. Студент Бардар М. Р. допускається до захисту цього
проєкту (роботи) в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

соціальної роботи і соціальної педагог.
(назва)

[Signature]
(підпис, ім'я, прізвище)

" 10 " серпня 20

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
Освітній рівень перший (бакалаврський)
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри
соціальної роботи і соціальної
педагогіки

 Олена ВАСИЛЕНКО
протокол № 5 від 19.12.2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Марини БАРДАР

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Використання ресурсів громади у соціальній роботі із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах».

Керівник кваліфікаційної роботи: Олійник К.С., кандидат психологічних наук, доцент.

Затверджено наказом ректора університету 07 лютого 2025 р. № 23

2. Строк подання студентом роботи на кафедру 10 червня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: Авторська анкета для визначення ресурсів сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, Шкала готовності до отримання допомоги та Опитувальник для оцінки потреби у соціально-психологічній допомозі родинам, які опинилися у СЖО. В дослідженні взяли участь 32 особи з числа тих, хто опинився у складних життєвих обставинах.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1. Теоретичні основи дослідження шляхів використання ресурсів громади у соціальній роботі, аналіз проблеми розвитку соціальної роботи у територіальній громаді у вітчизняній та зарубіжній літературі, фахівець із соціальної роботи як суб'єкт надання соціальних послуг сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах у громаді, мобілізація ресурсів громади як важливий напрямок підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, висновки до розділу; розділ 2. Емпіричне дослідження використання ресурсів громади у соціальній роботі із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, аналіз результатів емпіричного

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи «Використання ресурсів громади у соціальній роботі із сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах»

Здобувач: Марина БАРДАР

Керівник: Катерина ОЛІЙНИК

Кваліфікаційна робота включає 62 сторінки, з них 57 сторінок основного тексту, 4 таблиці, 4 рисунки, перелік джерел посилання складає 53 найменування, 3 додатки.

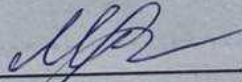
Ключові слова: громада, складні життєві обставини, ресурси, оцінка потреб, мобілізація.

Об'єктом дослідження є соціальна робота із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Предметом дослідження є доступність громадських ресурсів у задоволенні потреб сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

За результатами дослідження розроблено практичні рекомендації суб'єктам надання соціальних послуг щодо підвищення ефективності їх діяльності у громаді.

Одержані результати можуть бути застосовані з метою впровадження програм соціальної підтримки вразливих груп населення, розвитку волонтерських та благодійних ініціатив на місцевому рівні та організації тренінгів і семінарів для підвищення кваліфікації соціальних працівників.

Здобувач Марина БАРДАР

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 10 червня 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ГРОМАДИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	11
1.1 Аналіз проблеми розвитку соціальної роботи у територіальній громаді у вітчизняній та зарубіжній літературі	
1.2 Фахівець із соціальної роботи як суб'єкт надання соціальних послуг сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах у громаді	16
1.3 Мобілізація ресурсів громади як важливий напрямок підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах	
Висновки до розділу.....	12
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ГРОМАДИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ІЗ СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНІЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	
2.1 Аналіз результатів емпіричного дослідження доступності громадських ресурсів у задоволенні потреб сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах	33
2.2 Практичні рекомендації суб'єктам надання соціальних послуг щодо підвищення ефективності їх діяльності у громаді	
Висновки до розділу.....	56
ВИСНОВКИ.....	59
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	62
ДОДАТКИ.....	71
ДОДАТОК А Шкала готовності до отримання допомоги	
ДОДАТОК Б Опитувальник для оцінки потреби у соціально- психологічній допомозі родинам, які опинилися у СЖО	76

ДОДАТОК В Анкета для визначення ресурсів сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах

ВСТУП

Станом на сьогодні наша держава перебуває на етапі реформування системи місцевого самоврядування. Зокрема вирішуються актуальні питання соціального захисту населення, що є особливо важливим через зростання кількості громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують допомоги і підтримки.

Щодо соціальної складової, то згідно статистики більше 50% населення живуть за межею бідності. Тому держава намагається поступово долати таку ситуацію, що склалася шляхом надання пільг, субсидій та підвищення рівня мінімальної заробітної плати.

В умовах децентралізації влади соціальний захист населення здійснюється органами виконавчої влади та місцевого самоврядування з урахуванням особливої ролі територіальної громади.

Беззаперечним залишається факт покращення умов та якості надання соціальних послуг та можливості їх отримання на рівні територіальних громад.

Найбільшою проблемою і досі залишається побудова ефективної моделі надання соціальних послуг та підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери для роботи на території об'єднаної громади.

Важливість соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах на рівні громади обумовлена наступними чинниками:

- змінами, які притаманні сьогодні суспільному розвитку;
- результатами та досягненнями у соціальній сфері;
- відповідністю нормативно-правовим документам, які регулюють соціальну роботу у громаді.

Мобілізацію ресурсів громади можна розглядати як фактор соціальних змін та розвитку, єдності в організації соціальної діяльності, а також як механізм створення оптимальних умов для розвитку і становлення особистості, вирішення

проблем сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах з метою покращення якості їх життя та благополуччя.

Відповідно до оцінки потреб даної категорії населення важливим є підбір методів, які будуть простими та ефективними та в повному обсязі нададуть можливість задовольнити усі потреби громадян у соціальному захисті.

Опис нормативно-правових документів, теоретичних та практичних напрацювань щодо запровадження комплексного підходу у організації соціальної роботи та надання соціальних послуг на рівні територіальної громади надано у дослідженнях Пеша І.В, Сопівник І.В., Вакуленко О.В., Овдій Н.М. Проаналізовано зміст, структуру, функції та ролі фахівців із соціальної роботи в територіальній громаді та категорії отримувачів соціальних послуг на рівні ОТГ; представлено теорії, моделі та методи соціальної роботи в територіальній громаді у напрацюваннях Слезанської Г.І., Безпалько О.В., Бойко Г.В., Маліновської О.С., Семигіної Т. Перебудову системи надання соціальних послуг та підготовку майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти через впровадження профільності в освітні програми підготовки з орієнтацією на роботу в ОТГ оцінюють Р. Вайнола, Г. Лактіонова, І. Трубавіна, І. Пеша, М. Фірсов та ін.

Актуальною ця проблематика є і для зарубіжних науковців, зокрема, Г. Брагера, М. Боп, М. Майо, М. Пейна, А. Твелвтріза, П. Тейлора та ін.

Актуальність дослідження зумовлена потребою суспільства в ефективно діючій системі соціальних послуг на локальному рівні.

Об'єкт дослідження – соціальна робота із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Предмет дослідження – доступність громадських ресурсів у задоволенні потреб сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Мета роботи полягає у теоретичному вивченні та емпіричному дослідженні використання ресурсів громади у соціальній роботі із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано наступні **завдання дослідження**:

- 1) здійснити аналіз наукової літератури з проблеми використання ресурсів громади у соціальній роботі;
- 2) охарактеризувати особливості діяльності суб'єктів надання соціальних послуг у громаді сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах;
- 3) з'ясувати рівень доступності громадських ресурсів у задоволенні потреб сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;
- 4) розробити практичні рекомендації суб'єктам надання соціальних послуг щодо підвищення ефективності їх діяльності у громаді.

Методи дослідження: *теоретичні:* (систематизація та аналіз наукової літератури, порівняння та узагальнення даних), *емпіричні:* (метод спостереження, метод бесіди, метод анкетування: Авторську анкета для визначення ресурсів сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, Шкала готовності до отримання допомоги та Опитувальник для оцінки потреби у соціально-психологічній допомозі родинам, які опинилися у СЖО)) та *методи кількісного та якісного аналізу результатів дослідження.*

Практичне значення дослідження полягає у розробці практичних рекомендацій суб'єктам надання соціальних послуг щодо підвищення ефективності їх діяльності у громаді, які в подальшому можуть бути застосовані з метою впровадження програм соціальної підтримки вразливих груп населення, розвитку волонтерських та благодійних ініціатив на місцевому рівні та організації тренінгів і семінарів для підвищення кваліфікації соціальних працівників.

Експериментальна база дослідження: дослідження проводилося у ГО «Збережи життя інтернешнл» за участі 32 осіб з числа тих, хто опинився у складних життєвих обставинах.

Апробація результатів дослідження За матеріалами дослідження опубліковано наукову статтю: Бардар М. Олійник К., Громадські ресурси як механізм підтримки сімей у соціальній роботі. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Хмельницький, 22-23 травня 2025 року)/Ред. колегія: Василенко О. та ін./ М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т., каф. соц. роб. і соц. педагог. Хмельницький: ХНУ, 2025. 368 с. (електронне видання). с.122-124. Доповідала за темою дослідження на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» 22-23 травня, 2025 рік.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, 2 розділів, висновків, переліку джерел посилань (53 найменування, з них 3 – іноземною мовою), 4 таблиць, 4 рисунків, 3 додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 62 сторінки (57 сторінок – основний текст).

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ГРОМАДИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

1.1 Аналіз проблеми розвитку соціальної роботи у територіальній громаді у вітчизняній та зарубіжній літературі

У зв'язку з соціально-політичними змінами, які відбуваються в українському суспільстві, соціальна робота в громаді набула нового значення.

Реформування адміністративно-територіального устрою країни, децентралізація влади, створення об'єднаних територіальних громад, розподіл та делегування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування сприяють розвитку соціальної роботи та системи надання соціальних послуг населенню [43].

Залучення фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг на рівні громади вимагає від науковців пошуку відповіді на запитання, якими знаннями, вміннями і навичками мають володіти фахівці, щоб якісно надавати послуги у громаді для жителів громади?

Фактично, фахівець із соціальної роботи має розуміти суть поняття «громада», «територіальна громада», їх структуру та особливості організації соціальної роботи в них [43].

Термін "громада" має багатогранне значення, яке дослідники трактують по-різному залежно від контексту. Слово "громада" походить від стародавнього українського терміну, що означав "збірна маса людей". У часи Київської Русі громада була основною формою організації суспільства, об'єднуючи людей за територіальним принципом, сімейними зв'язками та спільними інтересами.

Дослідники розглядають громаду як соціальну одиницю, що сприяє взаємодії, співпраці та розвитку суспільства. Вона є платформою для збереження

культурних традицій, вирішення соціальних проблем та активізації громадянської участі.

Історичний екскурс свідчить нам, що у давньослов'янські часи громади формувалися як первісні соціальні об'єднання, що забезпечували виживання та взаємодопомогу. Люди об'єднувалися для спільного виконання завдань, таких як полювання, землеробство та захист від зовнішніх загроз. Громади базувалися на родинних зв'язках і територіальній близькості, що сприяло формуванню почуття єдності та спільності [6].

У період Київської Русі громади набули більш структурованої форми. Вони виконували функції самоврядування, вирішували локальні проблеми та забезпечували правопорядок. Наприклад, "вервь" — територіальна громада, згадана в "Руській Правді", відповідала за злочини, що сталися на її території, і мала право на самостійне вирішення конфліктів. Громади також сприяли економічному розвитку через спільне використання ресурсів.

У XIX столітті громади стали платформою для культурно-просвітницької діяльності. Українська інтелігенція організовувала недільні школи, видавала підручники та популяризувала історію й етнографію України. Громадівський рух об'єднував представників різних прошарків суспільства, сприяючи розвитку національної свідомості. Наприклад, діяльність громад у Києві, Харкові та інших містах включала вивчення української мови, історії та культури [11].

Ця еволюція демонструє, як громади адаптувалися до змін у суспільстві, зберігаючи свою роль як осередку взаємодії та співпраці.

У літературі існує безліч визначень даного терміну, але детальний аналіз дає можливість надати декілька з них, які є найбільш доцільними на нашу думку та в рамках нашого дослідження. Так у Словнику української мови громада визначається як група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів або завдань (об'єднання людей, що ставлять перед собою певні спільні цілі). Згідно Великого тлумачного словника сучасної української мови громада трактується як

соціальна група, об'єднана спільними інтересами, або як організація, що має певні завдання. У історичному контексті це поземельне селянське об'єднання або збори членів такого об'єднання. Словник синонімів української мови надає наступне визначення терміну громада: «Громада може означати суспільство, спільноту, товариство або об'єднання. У деяких випадках це слово використовується як синонім до таких понять, як "община" чи "колектив» [3].

Науковці, які досліджували поняття "громада" трактують його з різних точок зору. Так, зокрема Наталія Спасів аналізує критерії територіальної громади як соціально-економічної категорії. Її дослідження зосереджені на правових, економічних та соціальних аспектах функціонування громад. Станіслав Алфьоров досліджував проблеми функціонування територіальних громад в Україні, зокрема їхню роль у бюджетній системі та місцевому самоврядуванні. У міжнародному контексті громади часто розглядаються через призму соціальних теорій, таких як "громада як процес", "громада як метод" або "громада як результат". Ці підходи аналізуються в оглядах, присвячених розвитку громад [14].

Дослідження проблеми соціальної роботи в громаді проводили як українські, так і зарубіжні науковці. Наприклад К.В. Іващенко вивчав соціальну роботу в громаді як процес сприяння покращенню мікросередовища через організацію колективних дій. Основні питання включали активізацію місцевих людських ресурсів, координацію діяльності агенцій, соціальне планування та розвиток системи допомоги. І.О. Бичук та М.В. Сокол у роботі "Соціальна робота в громаді" акцентували увагу на специфіці територіальних громад, якості надання соціальних послуг та взаємодії з органами місцевого самоврядування [28].

Г. Чейнен та М. Майо розглядали соціальну роботу в громаді як активізацію безоплатної діяльності мешканців та координацію між місцевими

агенціями. Вони запропонували два підходи: надання послуг та активізація громади до вирішення проблем.

Науковці Мітель та Джуді Бопп визначили домінанту роботи в громаді як аналіз її проблем та запропонували практичні підходи до вирішення цих проблем.

Детальний аналіз нормативно-правових документів, які регулюють соціальну роботу в громаді надає підставу для виокремлення найбільш важливих. Так Конституція України гарантує право на соціальний захист, включаючи підтримку в складних життєвих обставинах, старості та інших випадках, передбачених законом. Це право забезпечується через державне соціальне страхування, створення мережі закладів для догляду за непрацездатними, а також через пенсії та інші соціальні виплати. У Конституції України є кілька статей, які стосуються соціальної роботи та соціального захисту в громадах:

1. Стаття 46: Гарантує право громадян на соціальний захист, включаючи забезпечення у випадках безробіття, хвороби, інвалідності, втрати годувальника, старості та інших випадках, передбачених законом. Це право реалізується через систему соціального страхування та соціальних послуг.

2. Стаття 49: Забезпечує право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Це включає доступ до соціальних послуг, які сприяють здоров'ю громади.

3. Стаття 140: Визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення, включаючи організацію соціальної роботи та надання соціальних послуг [20].

Закон України "Про соціальні послуги" визначає класифікацію соціальних послуг, їх призначення, типи, місце надання, тривалість та екстреність. Ним забезпечується та регулюється взаємодія між державними та недержавними надавачами послуг [27].

Постанови Кабінету Міністрів України регулюють порядок надання соціальних послуг, створення реєстрів надавачів та отримувачів послуг, а також класифікатор послуг.

Ці документи спрямовані на забезпечення ефективної діяльності фахівців соціальної роботи та надання якісних соціальних послуг жителям громади.

Сьогодні в Україні громади функціонують як адміністративно-територіальні одиниці, які об'єднують жителів певної території для вирішення спільних проблем. Вони сприяють розвитку місцевого самоврядування, реалізації соціальних програм та активізації громадянської участі. Громади також відіграють важливу роль у збереженні культурної спадщини та підтримці економічного розвитку.

У сучасному контексті громада часто трактується як адміністративно-територіальна одиниця, яка об'єднує жителів певної території. Це може бути село, селище або місто, що має власний адміністративний центр і органи самоврядування [12].

Громада також є осередком збереження культурної спадщини, традицій та звичаїв. Вона сприяє формуванню ідентичності та підтримці соціальних зв'язків між її членами.

Вона може виступати як економічна одиниця, що забезпечує спільне використання ресурсів, розвиток місцевого бізнесу та створення робочих місць.

На утворення та функціонування громад впливають різноманітні чинники, які можна класифікувати за кількома основними напрямками:

✓ *соціальні чинники:*

- рівень соціальної згуртованості та взаємодії між членами громади.
- наявність спільних інтересів, цінностей та традицій.
- демографічна структура громади (вік, стать, рівень освіти).

✓ *економічні чинники:*

- рівень економічного розвитку території.

- наявність робочих місць та джерел доходу.
- доступ до фінансових ресурсів для реалізації місцевих ініціатив.
- ✓ *політичні чинники:*
  - рівень підтримки з боку органів місцевого самоврядування.
  - політична стабільність у регіоні.
  - законодавча база, яка регулює діяльність громад.
- ✓ *культурні чинники:*
  - збереження та розвиток місцевих традицій і звичаїв.
  - рівень культурної активності громади.
  - наявність культурних установ (бібліотек, клубів, музеїв).
- ✓ *природні та географічні чинники:*
  - розташування громади (міська чи сільська територія).
  - природні ресурси, доступні для використання.
  - кліматичні умови, які впливають на спосіб життя громади.
- ✓ *технологічні чинники:*
  - рівень розвитку інфраструктури (дороги, комунікації, інтернет).
  - доступ до сучасних технологій та засобів зв'язку.
  - використання інновацій у місцевому управлінні.
- ✓ *психологічні чинники:*
  - рівень довіри між членами громади.
  - мотивація до участі у спільних проектах.
  - лідерство та активність місцевих ініціаторів.

Громада має багато переваг у соціальній роботі, які сприяють її розвитку та вирішенню соціальних проблем.

Громада є безпосереднім середовищем, де мешкають люди, тому соціальна робота може бути спрямована на конкретні потреби та проблеми місцевих жителів. Це дозволяє швидко реагувати на виклики та адаптувати програми до місцевих умов [6].

У громадах часто є доступ до місцевих ресурсів, таких як волонтери, громадські організації, місцевий бізнес, які можуть підтримувати соціальні ініціативи. Використання місцевих ресурсів сприяє економії коштів та підвищенню ефективності програм.

Громада дозволяє активно залучати мешканців до вирішення спільних проблем, що сприяє їхній соціальній активності та відповідальності. Це також допомагає створити почуття єдності та спільної мети.

Органи місцевого самоврядування можуть забезпечувати фінансування, координацію та підтримку соціальних програм. Взаємодія з місцевою владою сприяє реалізації довгострокових проектів [14].

Соціальна робота в громаді дозволяє враховувати специфіку кожної територіальної громади, її культурні, економічні та соціальні особливості. Це забезпечує більш персоналізовану допомогу.

Спільна робота над соціальними проектами зміцнює зв'язки між мешканцями, підвищує рівень довіри та співпраці. Це сприяє формуванню активної громадянської позиції.

Завдяки близькості до клієнтів, соціальна робота в громаді може бути більш оперативною та ефективною у вирішенні проблем. Це дозволяє швидко адаптуватися до змін та викликів.

Громада є платформою для впровадження нових підходів та технологій у соціальній роботі. Це сприяє розвитку сучасних методів підтримки та допомоги.

Такі переваги роблять громаду важливим осередком для реалізації соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах [29].

Сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах (СЖО), характеризуються низкою соціальних, економічних та психологічних проблем, які ускладнюють їхнє функціонування.

Таблиця 1.1 – Проблеми, з якими зіштовхуються сім'ї у складних життєвих обставинах та їх характеристика

№п/п	Проблеми	Характеристика
1	Соціальні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> ✓ відсутність підтримки з боку родичів чи громади. ✓ конфлікти в сім'ї, включаючи домашнє насильство. ✓ соціальна ізоляція або стигматизація.
2	Економічні труднощі	<ul style="list-style-type: none"> ✓ низький рівень доходів або безробіття. ✓ відсутність стабільного житла. ✓ борги або фінансова залежність.
3	Психологічні аспекти	<ul style="list-style-type: none"> ✓ емоційна нестабільність членів сім'ї. ✓ високий рівень стресу або депресії. ✓ відсутність навичок ефективного вирішення конфліктів.
4	Проблеми з дітьми	<ul style="list-style-type: none"> ✓ нехтування потребами дітей або їхнє погане виховання. ✓ ризик потрапляння дітей у складні життєві обставини, такі як бездоглядність чи правопорушення.
5	Залежності	<ul style="list-style-type: none"> ✓ проблеми з алкоголем, наркотиками або іншими залежностями у членів сім'ї.
6	Юридичні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> ✓ відсутність документів, які підтверджують особу чи право на соціальну допомогу. ✓ проблеми з законом або судові процеси.

Соціальна робота з такими сім'ями спрямована на подолання цих проблем через надання соціальних послуг, психологічну підтримку, юридичну допомогу та залучення до програм реабілітації.

1.2 Фахівець із соціальної роботи як суб'єкт надання соціальних послуг сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах у громаді

Фахівець із соціальної роботи відіграє фундаментальну роль у підтримці сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах. Його діяльність спрямована на всебічний супровід таких сімей, починаючи з діагностики проблем і закінчуючи їх розв'язанням через інтегровану підтримку.

На перших етапах взаємодії фахівець проводить оцінювання потреб сім'ї, аналізує економічні, психологічні та соціальні фактори, що впливають на їхнє становище. Цей процес включає застосування діагностичних методик, зокрема анкетування, тестування та спостереження, що дозволяє створити чітку картину ситуації [7].

На основі отриманих даних фахівець розробляє індивідуальні плани підтримки, які враховують як потреби сім'ї, так і її ресурси. До таких заходів належать психологічні консультації, освітні програми, юридичні поради, а також матеріальна допомога.

Робота базується на довірливих відносинах із сім'єю, залученні її членів до активної участі у вирішенні проблем та координації зусиль із соціальними службами, волонтерами та іншими установами.

Складні життєві обставини, з якими стикаються сім'ї, мають різну природу: від економічних труднощів і соціальних конфліктів до особливих потреб членів родини [35].

Робота фахівця спрямована на пом'якшення впливу цих факторів через надання доступу до реабілітаційних програм, професійного навчання, а також сприяння соціальній інтеграції. Залучення громадських ресурсів, таких як центри допомоги чи наставництво, підсилює ефективність цих заходів.

Фахівець також забезпечує регулярний моніторинг стану сімей, оцінює результативність наданих послуг і вдосконалює стратегії підтримки.

Фахівець із соціальної роботи виконує численні завдання для підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, забезпечуючи їм належну допомогу [16].

У своїй роботі він застосовує індивідуальний підхід, створюючи довірливий контакт із кожним членом сім'ї, аби глибше розуміти їхні потреби та переживання. Це включає використання психологічних **технік**, а саме:

- активне слухання,
- емпатія
- ненасильницьке спілкування.

Фахівець також проводить *сімейні терапевтичні сесії* для вирішення конфліктів і зміцнення стосунків. У разі надзвичайних ситуацій він використовує методи криза-менеджменту, стабілізуючи ситуацію та запобігаючи подальшим погіршенням.

Система моніторингу та оцінки є важливим елементом роботи. Регулярне відстеження прогресу сімей дає змогу оцінювати їхній стан і ефективність впроваджених рішень.

Використання опитувальників та отримання зворотного зв'язку дозволяють удосконалювати якість соціальних послуг і розробляти стратегії для кращої підтримки.

Інноваційні практики, такі як застосування цифрових платформ, сприяють ефективності роботи. Ці платформи полегшують реєстрацію та моніторинг сімей у кризових умовах.

Організація онлайн-консультацій і залучення громади через освітні ініціативи створюють нові можливості для допомоги [21].

Громада відіграє важливу роль у підтримці сімей, забезпечуючи наставництво, створюючи центри підтримки та проводячи заходи для інтеграції.

Значна увага приділяється розширенню прав і можливостей сімей через освітні програми. Навчання із фінансової грамотності, управління ресурсами та базових навичок здорового способу життя допомагають сім'ям краще адаптуватися до умов.

Сім'ї отримують підтримку в професійній реабілітації, а також допомогу в пошуку працевлаштування чи започаткуванні власної справи.

Робота фахівця соціальної сфери також включає *психологічний супровід* кризових сімей, особливо тих, які зазнали втрат або стикаються з серйозними емоційними конфліктами.

Арт-терапія та творчі методи підтримують емоційне здоров'я.

Також велику увагу приділяється допомозі сім'ям із особливими потребами, а саме створенню для них інклюзивного середовища і доступу до спеціальних послуг.

Фахівець співпрацює із органами місцевого самоврядування, адвокатуючи законодавчі ініціативи та впроваджуючи мультидисциплінарний підхід. Залучення спеціалістів із різних сфер, таких як медицина, юриспруденція та освіта, сприяє створенню комплексних програм, що враховують усі аспекти потреб сімей [2].

Контроль якості послуг через анкетування та оновлення стандартів відповідно до потреб громади дозволяє забезпечити їхню ефективність.

Загалом, діяльність фахівця зосереджується на формуванні стійкості сімей до змін, попередженні криз та забезпеченні їхньої інтеграції у громаду.

Саме соціальний працівник сприяє довготривалому розвитку громад, розвиваючи автономію сімей та їхню соціальну активність. Його робота є основою соціального добробуту та стабільності в суспільстві.

Виклики, які постають перед ним, включають:

- ✓ емоційне навантаження;
- ✓ брак фінансових ресурсів;
- ✓ постійну потребу в підвищенні кваліфікації [33]

Використання сучасних технологій, таких як цифрові платформи для моніторингу сімей, дозволяє підвищити якість і доступність послуг.

Функції соціального працівника у громаді охоплюють широкий спектр завдань, спрямованих на підтримку, розвиток та інтеграцію громади. Основні функції включають:

1. Діагностична функція: Соціальний працівник аналізує потреби громади, визначає проблеми та ресурси, які можуть бути використані для їх вирішення.
2. Організаційна функція: Координує діяльність різних служб, організацій та установ, залучених до надання соціальних послуг.
3. Посередницька функція: Допомогає встановлювати зв'язки між громадою, місцевими органами влади та іншими зацікавленими сторонами.
4. Консультативна функція: Надає поради та рекомендації членам громади щодо вирішення їхніх соціальних проблем.
5. Розвивальна функція: Сприяє розвитку громади через організацію освітніх, культурних та соціальних заходів.
6. Захисна функція: Виступає на захист прав та інтересів членів громади, особливо вразливих груп.
7. Профілактична функція: Проводить заходи, спрямовані на попередження соціальних проблем, таких як безробіття, насильство чи залежності [17].

Усі ці функції дозволяють соціальному працівнику ефективно взаємодіяти з громадою, забезпечуючи її стабільний розвиток та підтримку

Соціальний працівник у громаді співпрацює з різними категоріями клієнтів, надаючи широкий спектр послуг:

1. Люди похилого віку:

- Послуги догляду вдома: допомога у виконанні побутових завдань, забезпечення медичного догляду.
- Організація дозвілля: культурні заходи, клуби за інтересами.
- Психологічна підтримка: консультації для подолання самотності та ізоляції.

2. Особи з інвалідністю:

- Реабілітаційні програми: фізична терапія, навчання новим навичкам.
- Адаптація до соціального середовища: допомога у працевлаштуванні, інтеграція в громаду.
- Спеціалізовані послуги: доступ до медичного обладнання, транспортні послуги.

3. Діти та молодь:

- Освітні програми: курси, тренінги, підтримка у навчанні.
- Профілактика ризикованої поведінки: заходи для запобігання залежностям, насильству.
- Розвиток творчих здібностей: гуртки, майстер-класи.

4. Малозабезпечені сім'ї:

- Матеріальна допомога: забезпечення продуктами, одягом, фінансовою підтримкою.
- Консультації щодо працевлаштування: допомога у пошуку роботи, навчання новим професіям.
- Підтримка у вирішенні житлових питань: пошук тимчасового житла, юридична допомога.

5. Жертви домашнього насильства:

- Тимчасове житло: притулки для постраждалих.

- Психологічна підтримка: консультації для відновлення емоційного стану.
- Юридичні консультації: допомога у вирішенні правових питань.

6. Безробітні:

- Професійна орієнтація: аналіз навичок, рекомендації щодо кар'єри.
- Навчання новим навичкам: курси, тренінги.
- Допомога у пошуку роботи: створення резюме, підготовка до співбесід.

7. Особи, які постраждали від конфліктів:

- Психологічна реабілітація: підтримка для подолання травматичних переживань.
- Соціальна інтеграція: допомога у відновленні зв'язків з громадою.
- Відновлення документів: юридична допомога, консультації [8].

Такий перелік послуг спрямований на підтримку клієнтів у складних життєвих обставинах, їхню адаптацію та інтеграцію в суспільство.

Серед методів роботи соціального працівника у громаді варто виділити наступні:

1. *Індивідуальна робота:*

- Соціальний працівник проводить консультації з клієнтом для визначення його потреб, проблем та можливих шляхів їх вирішення.
- Психологічна підтримка включає допомогу у подоланні стресу, кризових ситуацій та адаптації до змін у житті.

2. *Групова робота:*

- Організація тренінгів та семінарів для груп клієнтів, спрямованих на розвиток навичок, підвищення соціальної компетентності та вирішення спільних проблем.
- Групи підтримки створюються для обміну досвідом, емоційної підтримки та взаємодопомоги.

3. *Робота в громаді:*

- Соціальний працівник активізує громаду для вирішення спільних проблем, таких як благоустрій території, організація заходів чи створення місцевих ініціатив.
- Координація діяльності місцевих організацій та служб для забезпечення ефективної взаємодії та надання послуг.

4. Соціальне планування:

- Аналіз потреб громади, розробка програм соціальної підтримки та впровадження проектів для покращення якості життя.
- Планування заходів, спрямованих на вирішення актуальних проблем громади.

5. Медіація:

- Вирішення конфліктів між членами громади через посередництво та переговори.
- Допомога у встановленні взаєморозуміння між клієнтами та органами влади.

6. Профілактика:

- Проведення інформаційних кампаній для запобігання соціальним проблемам, таким як насильство, залежності чи безробіття.
- Організація заходів, спрямованих на підвищення обізнаності громади про доступні ресурси та послуги [21].

Такі методи дозволяють соціальному працівнику ефективно взаємодіяти з клієнтами та громадою, сприяючи їхньому розвитку та підтримці.

Соціальний працівник у громаді залучає до роботи широкий спектр партнерів та організацій, щоб забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних проблем, а саме:

1. Органи місцевого самоврядування:

- Відповідають за планування та координацію соціальних програм.

- Забезпечують фінансування соціальних послуг.
- Підтримують ініціативи громади через створення місцевих програм розвитку.

2. Громадські організації та благодійні фонди:

- Організують заходи для підтримки вразливих груп населення.
- Надають додаткові ресурси, такі як гуманітарна допомога чи фінансування.
- Реалізують проекти, спрямовані на розвиток громади.

3. Медичні установи:

- Забезпечують медичну допомогу, реабілітацію та психологічну підтримку.
- Проводять профілактичні заходи, спрямовані на збереження здоров'я громади.

4. Освітні заклади:

- Організують освітні програми для дітей, молоді та дорослих.
- Проводять тренінги та семінари для підвищення кваліфікації соціальних працівників.
- Залучають молодь до волонтерської діяльності.

5. Волонтерів:

- Допомагають у реалізації соціальних проєктів.
- Підтримують організацію заходів, таких як благодійні акції чи культурні події.
- Забезпечують емоційну підтримку клієнтів.

6. Бізнес-структури:

- Надають фінансову допомогу або спонсорують соціальні програми.
- Забезпечують робочі місця для клієнтів соціальної роботи.
- Підтримують ініціативи громади через корпоративну соціальну відповідальність.

7. *Правоохоронні органи:*

- Захищають права клієнтів, особливо вразливих груп.
- Проводять профілактичні заходи для запобігання правопорушенням.
- Забезпечують безпеку під час реалізації соціальних програм.

8. *Релігійні організації:*

- Надають духовну підтримку та допомогу вразливим категоріям населення.
- Організують благодійні заходи та програми.

9. *Місцеві ініціативи та активістів:*

- Сприяють розвитку громади через реалізацію локальних проєктів.
- Залучають мешканців до участі у вирішенні спільних проблем [7].

Така співпраця дозволяє соціальному працівнику створювати ефективну систему підтримки, яка враховує потреби громади та забезпечує її розвиток.

Таким чином, фахівець із соціальної роботи є невід'ємною складовою соціальної системи громади. Його діяльність сприяє адаптації сімей до змін, їхній автономності та інтеграції в суспільство. Це є важливим чинником розвитку громад і забезпечення соціального добробуту.

1.3 Мобілізація ресурсів громади як важливий напрямок підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах

Мобілізація ресурсів громади є багатогранним процесом, який охоплює різні аспекти соціальної взаємодії, організації та підтримки.

Це не лише залучення матеріальних чи фінансових ресурсів, але й активізація людського потенціалу, створення інфраструктури та формування культури взаємодопомоги.

Громада стає платформою, де кожен її член може зробити внесок у підтримку сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Людський потенціал громади є її найціннішим ресурсом. Волонтери, громадські активісти, місцеві лідери та професіонали з різних сфер об'єднують свої зусилля для створення програм наставництва, соціальних заходів і реабілітаційних проєктів [19].

Наприклад, волонтери можуть організовувати освітні тренінги для батьків, допомагати дітям із кризових сімей у навчанні або проводити дозвілля, спрямоване на зміцнення сімейних зв'язків.

Матеріальні ресурси громади, такі як приміщення, обладнання чи транспорт, використовуються для створення центрів допомоги, дитячих майданчиків або місць для проведення консультацій. Ці простори стають осередками підтримки, де сім'ї можуть отримати необхідну допомогу, відвідувати освітні програми чи брати участь у групових заходах.

Інфраструктура громади також може включати мобільні центри підтримки, які забезпечують доступ до послуг у віддалених районах.

Фінансова підтримка є ще одним важливим аспектом мобілізації. Залучення коштів від місцевих підприємств, благодійних організацій та донорів дозволяє створювати спеціальні фонди для допомоги сім'ям. Благодійні акції, ярмарки чи кампанії зі збору коштів сприяють залученню громади до вирішення соціальних проблем. Наприклад, зібрані кошти можуть бути спрямовані на забезпечення сімей продуктами харчування, одягом, медикаментами чи оплати освітніх курсів.

Просвітницька діяльність є невід'ємною частиною мобілізації ресурсів. Інформування громади про проблеми сімей у складних життєвих обставинах через тренінги, семінари чи інформаційні кампанії сприяє формуванню культури взаємодопомоги. Освітні заходи допомагають громадянам краще розуміти потреби таких сімей і активно долучатися до їхньої підтримки.

Інноваційні підходи до мобілізації включають використання цифрових технологій. Наприклад, створення онлайн-платформ для координації діяльності громади дозволяє ефективно реєструвати сім'ї, які потребують допомоги, розподіляти ресурси та забезпечувати прозорість процесу. Такі платформи також можуть використовуватися для організації онлайн-консультацій чи збору коштів [25].

Ознаки успішної та продуктивної громади для соціальної роботи включають кілька ключових характеристик, які забезпечують ефективність взаємодії та розвиток громади представлені у таблиці 1.2

Таблиця 1.2 – Ознаки успішної та продуктивної громади

№п/п	Ознаки	Характеристика ознаки
1	Сильна соціальна взаємодія:	Члени громади активно взаємодіють між собою, підтримують один одного та співпрацюють для досягнення спільних цілей. Високий рівень довіри між людьми та відкритість до спільної роботи.
2	Активність та ініціативність	Громада регулярно організовує заходи, спрямовані на вирішення соціальних, культурних чи економічних проблем. Присутність лідерів чи активістів, які мотивують інших до участі у проектах.
3	Ефективне використання ресурсів:	Громада має доступ до необхідних ресурсів (матеріальних, людських, фінансових) і вміє їх правильно використовувати.

		Підтримка з боку місцевого бізнесу, органів влади або зовнішніх донорів.
4	Збереження культурної ідентичності	Громада підтримує свої традиції, звичаї та культуру, сприяючи формуванню спільного почуття належності. Організуються заходи, спрямовані на збереження культурної спадщини.
5	Стабільна інфраструктура	Наявність належної інфраструктури, такої як освітні, медичні, культурні заклади та транспортні засоби. Забезпечений доступ до сучасних технологій і комунікацій.
6	Співпраця з місцевою владою	Налагоджена взаємодія між громадою та органами місцевого самоврядування, яка сприяє реалізації соціальних програм. Громада активно бере участь у прийнятті рішень щодо місцевого розвитку.
7	Рівні можливості для всіх	Громада забезпечує підтримку для всіх своїх членів, включаючи вразливі групи населення. Інклюзивність і повага до різноманітності.
8	Спрямованість на розвиток	Громада має чітке бачення та стратегію розвитку, які включають соціальне, економічне та екологічне зростання.

		Постійно впроваджуються інновації для покращення умов життя.
--	--	--

Ці ознаки показують, як успішна громада може забезпечити ефективну соціальну роботу, сприяючи добробуту та зростанню.

Порівняльний аналіз успішної та неуспішної громади у вирішенні соціальних проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, може виглядати так

Таблиця 1.3 – Порівняльний аналіз успішної і неуспішної громад

Критерій	Успішна громада	Неуспішна громада
Соціальна взаємодія	Високий рівень довіри, активна співпраця між членами громади	Відсутність взаємодії, конфлікти між її мешканцями
Ініціативність	Наявність активних лідерів, які організують заходи та залучають мешканців	Пасивність громади, відсутність ініціативи
Ресурси	Ефективне використання місцевих ресурсів, залучення зовнішньої допомоги	Нестача ресурсів або їх нераціональне використання

Підтримка вразливих груп	Інклюзивність, створення програм підтримки для осіб у складних життєвих обставинах	Ігнорування потреб вразливих груп, відсутність соціальних програм
Співпраця з владою	Тісна взаємодія з органами місцевого самоврядування, підтримка соціальних ініціатив	Відсутність співпраці з владою, байдужість до місцевих проблем
Інфраструктура	Розвинена інфраструктура, доступ до соціальних послуг, медичних і освітніх закладів	Недостатній рівень інфраструктури, обмежений доступ до базових послуг

Успішна громада демонструє активність, згуртованість та ефективне використання ресурсів, що дозволяє їй вирішувати соціальні проблеми осіб у складних життєвих обставинах. Натомість неуспішна громада характеризується пасивністю, конфліктами та відсутністю підтримки, що ускладнює вирішення таких проблем.

На прикладі Хмельницької громади, варто відмітити такі соціальні проекти як Програма економічного і соціального розвитку громади. Програму економічного та соціального розвитку Хмельницької міської територіальної громади на 2025 рік було затверджено рішенням Хмельницької міської ради 11 грудня 2024 року. Це рішення було прийняте на основі аналізу соціально-економічного розвитку громади у 2024 році та з урахуванням ключових викликів і проблем [17].

Ця програма спрямована на підтримку обороноздатності, надання соціальних послуг, вирішення гуманітарних питань, а також створення умов для економічного розвитку громади. Особливу увагу приділяють допомозі особам, які постраждали внаслідок військової агресії.

Програма економічного та соціального розвитку Хмельницької міської територіальної громади на 2025 рік має такі основні положення:

Мета програми:

1. забезпечення належного функціонування усіх сфер життєдіяльності громади.
2. створення безпечних умов проживання в умовах воєнного стану.
3. підтримка обороноздатності Збройних Сил України.
4. надання широкого спектра соціальних послуг.

Пріоритети програми:

1. вирішення соціальних і гуманітарних питань, зокрема підтримка осіб, які постраждали внаслідок військової агресії.
2. створення умов для економічного розвитку громади в умовах воєнного та післявоєнного стану.
3. зміцнення міжнародних відносин.
4. поліпшення екологічного стану довкілля.

Очікувані результати:

1. підвищення якості життя мешканців громади.
2. розвиток соціальної інфраструктури.
3. залучення інвестицій для економічного зростання.
4. зміцнення соціальної згуртованості громади.

Індикатори успішності:

1. кількість реалізованих соціальних програм.
2. рівень залучення громадян до місцевих ініціатив.
3. показники економічного зростання громади.

У громадах активно працюють відділи соціальних служб, які надають підтримку сім'ям, дітям та молоді. Це включає консультації, допомогу в складних життєвих обставинах та організацію заходів для соціальної інтеграції [2].

Пріоритетними завданнями соціального захисту у громаді є створення умов для підтримки вразливих верств населення, забезпечення доступу до соціальних послуг та сприяння їх інтеграції в суспільство. Основні завдання включають підтримку вразливих категорій населення: соціальна допомога сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах, захист прав та інтересів дітей-сиріт, осіб з інвалідністю, літніх людей.

Пріоритетним є розвиток центрів соціальних послуг у громаді та надання медичної, психологічної і юридичної допомоги. Запобігання соціальній ізоляції полягає у соціальній адаптації осіб, які опинилися в складних умовах, а також організації тренінгів, культурних заходів для інтеграції таких осіб у громаду.

Підтримка переселенців і постраждалих від воєнних дій: надання тимчасового житла, харчування, одягу; сприяння працевлаштуванню та навчальним програмам [24].

З метою протидії домашньому насильству та іншим загрозам розвиваються кризові центри та гарячі лінії. Активно проводиться просвітницька робота, спрямована на запобігання насильству.

Постійно проводиться моніторинг та оцінка соціальних потреб громади, аналізуються актуальні проблеми і визначаються пріоритети соціальної роботи, оцінюється ефективність реалізації соціальних програм.

Виконання цих завдань сприяє не лише вирішенню нагальних соціальних проблем, а й створенню умов для стабільного та гармонійного розвитку громади

Таким чином, мобілізація ресурсів громади сприяє створенню інтегрованої системи підтримки, яка враховує потреби кожної сім'ї. Це процес, який не лише вирішує нагальні проблеми, але й зміцнює соціальну згуртованість, формує довіру між членами громади та сприяє її сталому розвитку. Завдяки цьому сім'ї

отримують не лише матеріальну чи фінансову допомогу, але й можливість інтегруватися у суспільство, відновити стабільність і знайти нові перспективи для розвитку.

Висновки до розділу

Вирішення соціальних проблем сімей, які в силу тих чи інших причин опинилися у складних життєвих обставинах вимагає чіткого переліку заходів соціальних служб та послуг, які надаються фахівцями соціальної сфери на території громади.

Важливу роль у вирішенні даних проблем відіграє поширення інформації щодо діяльності установ соціального захисту, а також залучення та активізація усіх наявних ресурсів громади (матеріальні, кадри, волонтери, технічні і т.д.).

З метою вдосконалення соціальної роботи у громаді необхідно налагоджувати активну співпрацю з усіма структурами та закладами для вчасного виявлення та надання допомоги соціально незахищеним категоріям населення.

Реалізація завдань щодо соціального захисту та підтримки значною мірою обумовлена професійною компетентністю соціальних працівників, яка охоплює особистісні якості, а також уміння і навички, що забезпечують ефективність процесу взаємодії з отримувачами соціальних послуг та колегами.

Діяльність фахівця соціальної сфери у територіальній громаді зводиться до двох основних напрямків.

Перший напрямок полягає у активізації та об'єднанні зусиль усіх членів територіальної громади заради підтримки сімей, які перебувають у СЖО.

Першочергово визначаються потреби таких сімей, а також проводиться профіктична робота з метою формування позитивного середовища у громаді.

Другий напрямок включає індивідуальну роботу з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах та не в змозі самотійно подолати кризу. Основне завдання соціального працівника на даному етапі – допомогти сім'ї самотійно вирішувати та долати життєві труднощі.

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ГРОМАДИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ІЗ СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

2.1 Аналіз результатів емпіричного дослідження доступності та ефективності громадських ресурсів у задоволенні потреб сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах

Розробка та впровадження в практику методик і методів оцінки потреб – запорука надання якісних соціальних послуг вразливим верствам населення, до цього висновку західні фахівці прийшли ще у 1970-х роках минулого століття, коли розпочали з'являтися більш чутливі та продумані підходи до реалізації соціальних послуг в суспільстві.

В свою чергу, централізований підхід до планування надання послуг, який тривалий час практикувався в Україні, а також інституційний розвиток створили систему, яка залежала від ресурсів, а не від потреб.

Важливим кроком на шляху реформи соціальних послуг для вразливих дітей та сімей в Україні стало введення з ініціативи Представництва поняття «оцінки потреб сім'ї, що перебуває в складних життєвих обставинах та наголошення на необхідності її проведення в прийнятій 15 січня 2009 року Верховною радою України новій редакції Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю». Закон спрямований на створення єдиної системи соціальної роботи в Україні, також розширив сферу здійснення соціальної роботи, замінивши в тексті словосполучення «соціальна робота з дітьми та молоддю» словосполучення «соціальна робота з дітьми, молоддю та сім'ями».

Відповідно основою соціальної роботи в громаді стала соціальна робота з конкретними сім'ями, які опинилися у складній життєвій ситуації та не в змозі самотійно, без сторонньої допомоги подолати її наслідки.

Оцінка потреб є важливим інструментом у плануванні соціальних послуг, який дозволяє встановити «діагноз» соціальної хвороби та призначити її ефективне лікування. Вона фокусується на потребах клієнта, його активній позиції під час оцінки, самовизначенні шляхом розвитку його сильних сторін. Особливо це стосується соціальних послуг вразливим сім'ям з дітьми, які в умовах економічної кризи потерпають найбільше.

Оцінка потреб сім'ї, яка опинилася у складних життєвих обставинах, — це процес виявлення і аналізу їхніх проблем, ресурсів і потреб для визначення найбільш ефективних способів підтримки. Вона є ключовим етапом соціальної роботи, спрямованим на забезпечення допомоги, яка відповідає реальним умовам та викликам, з якими стикається сім'я.

Основні аспекти оцінок:

1. Визначення проблем. Виявлення основних складнощів, таких як фінансові труднощі, проблеми зі здоров'ям, конфлікти у сім'ї, залежності або соціальна ізоляція.
2. Аналіз ресурсів. Оцінка наявних ресурсів сім'ї: матеріальних, соціальних, психологічних, а також доступу до місцевих послуг.
3. Визначення потреб. Формування списку нагальних потреб, таких як забезпечення житлом, їжею, медичною допомогою, психологічною підтримкою або юридичною консультацією.
4. Пріоритезація допомоги. Розставлення акцентів на тому, які потреби сім'ї є найважливішими для вирішення найближчим часом.

Методи проведення оцінки

- Спостереження: аналіз умов життя сім'ї.
- Інтерв'ю: спілкування з членами сім'ї для глибшого розуміння їхніх проблем.
- Документальний аналіз: вивчення наявної документації, яка може стосуватися соціального статусу сім'ї.

- Використання анкет та опитувальників: для збору додаткової інформації.

Результат оцінки

- Розроблення індивідуального плану допомоги, який враховує специфіку ситуації сім'ї.
- Підвищення ефективності соціальних заходів та програм, спрямованих на підтримку.

Оцінка потреб дозволяє максимально точно виявити ті аспекти життя сім'ї, які потребують втручання, і створити умови для їх вирішення.

Експериментальна частина кваліфікаційного дослідження проводилася на території громади (м.Хмельницький) з 20.01 по 01.02.2025 року у громадській організації «Збережи життя інтернешнл».

Під час визначення складної життєвої ситуації, фахівець соціальної сфери має враховувати цілий ряд факторів, як об'єктивних, так і суб'єктивних і використовувати певний алгоритм з метою постановки «соціального» діагнозу.

Даний алгоритм, який включає 6 етапів, допоможе зібрати комплексну інформацію про стан особи, її потреби та фактори, які впливають на її життєву ситуацію, для визначення оптимального шляху допомоги:

1 етап – підготовчий, де необхідно чітко сформулювати, що саме потрібно дізнатися (матеріальний стан, психологічний стан, рівень соціалізації тощо); вивчити документи (анкети, характеристики, медичні довідки); підібрати діагностичні інструменти (опитувальники, анкети, тести, спостереження)

2 етап – діагностичний, на якому проводиться оцінка фізичного стану (аналіз здоров'я, рівня фізичної активності, виявлення потреб у медичній допомозі). Також оцінюється психологічний стан (проведення бесід для виявлення емоційного стану, використання тестів для визначення рівня стресу, депресії чи страхів); оцінка соціального стану (вивчення соціальних контактів, рівня підтримки родини та громади, аналіз умов проживання, наявності доступу до базових ресурсів); вивчаються освітні і професійні аспекти, тобто аналіз

освітнього рівня (здатності до навчання, успішності) та оцінка професійних навичок і перспектив для працевлаштування; виявляються життєві потреби (оцінка фінансових та побутових ресурсів, виявлення невідкладних проблем, які потребують вирішення).

3 етап це аналіз і узагальнення результатів, тобто зведення отриманих даних у загальну картину та виокремлення факторів ризику (наприклад, насильство, соціальна ізоляція), а також формування висновків про стан особи та визначення її потреб.

4 етап передбачає розробку рекомендацій і плану роботи, залучення соціальних працівників, педагогів, медиків, психологів; невідкладна допомога (матеріальна, психологічна, медична), довгострокові заходи (освітні програми, реабілітація, працевлаштування).

5 етап – реалізація заходів підтримки (виконання розробленого плану, моніторинг результатів роботи, корекція заходів залежно від змін у стані особи).

6 етап – заключний, на якому оцінюється ефективність наданої допомоги, проводиться підготовка звіту за результатами роботи та надаються рекомендації щодо подальшої соціально-педагогічної підтримки (за потреби).

Експериментальну частину нашого дослідження ми розпочали із шкали готовності до отримання допомоги (Додаток А) за участі осіб, які постраждали від домашнього насильства (12,5%), люди, які страждають на залежності (алкогольна, наркотична тощо) (9,4%), одиноких людей похилого віку, які не мають підтримки рідних (21,8%), а також внутрішньо переміщені особи (ВПО), які потребують житла, працевлаштування чи доступу до медичних послуг (56,3%). Разом у дослідженні було задіяно 32 особи різного віку та статі.

Людина має сама усвідомлювати проблему та намагатися шукати шляхи до її подолання або мінімізації її наслідків, жодні заходи будуть неефективними за відсутності власної мотивації клієнтів до змін, тому застосування шкали готовності до отримання допомоги є актуальною в рамках нашого дослідження.

Шкала готовності до отримання допомоги — це інструмент для оцінки рівня мотивації, емоційної відкритості та усвідомлення людиною потреби у підтримці. Вона використовується соціальними працівниками, педагогами або психологами для розуміння того, наскільки особа готова взаємодіяти з допоміжними структурами та приймати допомогу.

Шкала складається з кількох аспектів, а саме:

На визначення *когнітивного* рівня – чи усвідомлює особа свою проблему? Чи знає, де та як отримати допомогу?

Визначення *емоційного* рівня готовності – наскільки людина емоційно готова говорити про свої труднощі? Чи відчуває страх або сором у процесі звернення за допомогою?

Визначення *мотиваційного* рівня: Чи має людина бажання змінити свою ситуацію? Наскільки вона впевнена, що отримана допомога буде ефективною?

Кожен з критеріїв оцінюється за п'ятибальною шкалою, де 0 балів – це неусвідомлення проблеми, а 5 балів – абсолютне усвідомлення проблеми, готовність до звернення по допомогу, високий рівень довіри до фахівців.

У розмовах ми застосовували такі запитання як "Чи готові ви поділитися своїми проблемами з іншими?", "Чи довіряєте ви фахівцям, які можуть вам допомогти?", "Чи відчуваєте ви впевненість, що ваша ситуація може змінитися?"

Клієнти визнають, що самі не можуть вирішити свої проблеми та їм потрібна підтримка у 92% випадків, лише 8% не усвідомлюють проблеми та не готові до співпраці заради її вирішення. Здебільшого такі прояви спостерігалися у людей, які страждають на залежності (алкогольна, наркотична тощо) та заперечують проблему. Готовність звернутися по допомогу та підтримку виявили 76% опитаних.

Максимальний рівень довіри до соціальних служб, психологів, педагогів, або інших структур мають 84% респондентів, решта мають певні сумніви.

У ефективності допомоги переконані 55% осіб, 13% негативно до неї ставляться, решта 32% ще остаточно не впевнені.

Внутрішнє бажання змінити свою ситуацію та готовність докладати зусиль продемонстрували 89% осіб, які також вірять у можливість позитивних змін.

Емоційний стан особи дозволяє їй відкрито говорити про свої проблеми та приймати підтримку у 90% випадків, решта повністю закриті до діалогу, 91% респондентів перебували у комфортному психологічному стані, решті притаманний високий рівень стресу.

Шкала готовності нами представлена у вигляді таблиці 2.1

Таблиця 2.1 – Шкала готовності до отримання допомоги

Аспект	Запитання	Оцінка (0-5)
Визнання потреби	Чи усвідомлюєте Ви свою проблему?	
Довіра	Чи довіряєте Ви фахівцям?	
Мотивація до змін	Чи готові Ви працювати заради вирішення проблеми?	
Емоційна готовність	Чи комфортно вам розповідати про власну проблему?	

Усі отримані результати за кожен із аспектів було сумовано з метою визначення загального рівня готовності, який передбачає три рівні

- висока готовність: 20–25 балів.
- середня готовність: 10–19 балів.
- низька готовність: 0–9 балів.

Схематично результати шкали зображено на рисунку 2.1

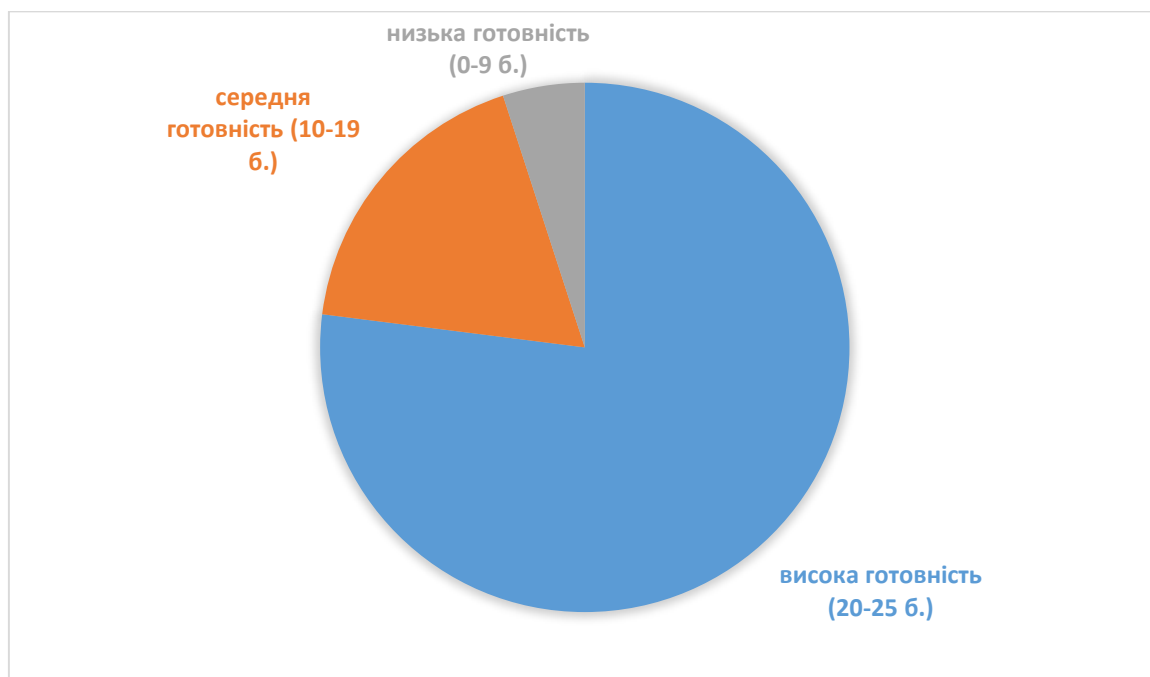

Рисунок 2.1 – Результати за шкалою готовності до отримання допомоги

Ми отримали показники, які свідчать про високий рівень готовності до отримання допомоги (77%), середній рівень – 18% та низкий рівень готовності притаманний 5% опитаних.

Шкала допомагає виявити проблеми, які заважають особі звертатися за допомогою (наприклад, страх осуду чи низька довіра до соціальних структур). Проходження тесту в свою чергу може допомогти усвідомити свою готовність до змін і зрозуміти потребу у підтримці.

Мета роботи з особами у СЖО спрямована на:

- забезпечення базових потреб (житло, їжа, безпека).
- психологічну підтримку та реабілітацію.
- навчання та працевлаштування.
- інтеграцію у суспільство через подолання соціальної ізоляції.

Враховуючи все вище сказане, нами було застосовано опитувальник для оцінки потреби у соціально-психологічній допомозі родинам, які опинилися у

СЖО (Додаток Б). Опитування спрямоване на покращання організації соціально-психологічної допомоги родині, дитині в адаптації до нових умов життя та містить 7 запитань а також особисті дані респондентів.

Переважає більшість наших респондентів це сім'ї з дітьми, внутрішньо-переміщені особи, які знайшли прихисток у Хмельницькій області та втратили засоби для існування, потребують роботи, допомоги та підтримки.

Свій стан на сьогодні 75% оцінювали як незадовільний, 13% - нормальний та 12% оцінюють його як задовільний. Щодо дітей, ці показники розподілилися наступним чином: незадовільно – 44%, нормальний стан – 31% та задовільний – 25% від загальної кількості (разом 12 дітей різного віку та статі).

Під час опитування, ми з'ясували, що 39% в цілому почувають себе добре, мають порушення апетиту 40% осіб, порушення сну у 89% респондентів, постійна втома спостерігається у 20 % осіб, порушення у роботі шлунку, кишківника – 7% осіб.

На запитання чи потребують психологічної допомоги та підтримки 55% відповіли «так», 17% - «ні», решта 28% не знають.

Також нас цікавило, яких саме видів допомоги люди потребують та з'ясували що здебільшого це індивідуальні консультації, навчання та допомога у працевлаштуванні.

Також було встановлено, що особи, які перебували у складних життєвих обставинах, не знають як покращити свій фізичний стан, не вміють справлятися зі стресом. Медичної допомоги потребували близько 16% осіб, здебільшого похилого віку та сімей, які виховують дитину з особливими потребами.

Оскільки першочерговим у роботі з особами, які перебувають у складних життєвих обставинах є оцінка потреб, тому нами було розроблено авторську анкету для визначення ресурсів сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, з метою залучення усіх необхідних фахівців та закладів соціального

захисту громади заради подолання життєвих негараздів даної категорії населення (Додаток В).

Анкета містить 4 блоки, перший з яких спрямований на визначення готовності звернутися за допомогою; другий – це бачення свого майбутнього; третій – соціальна підтримка і 4 – це особистісний ресурс.

Під час розмови ми в першу чергу дізналися, чи володіють люди інформацією про служби/організації, які можуть допомогти у їх ситуації

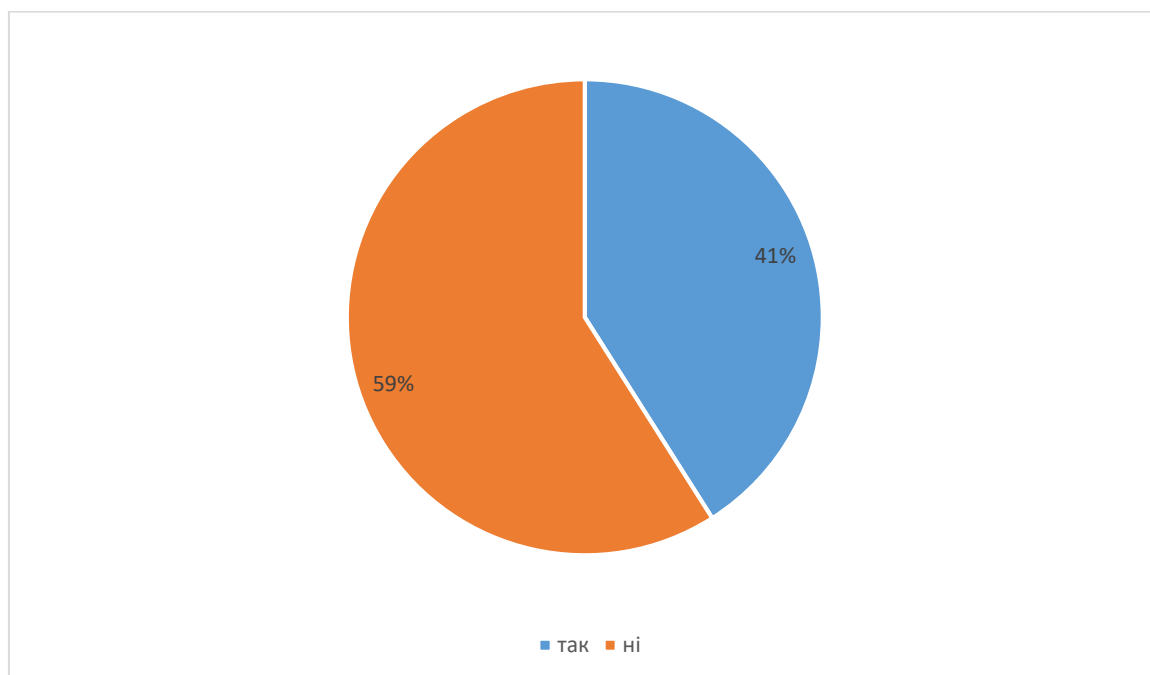

Рисунок 2.2 – Відповіді на запитання анкети «Чи володіють інформацією про організації, які надають соціальну допомогу та підтримку?»

Як бачимо з рисунку 2.2 59 % не знають куди звертатися по допомогу, не володіють інформацією щодо соціальних послуг, які надаються у громаді, 41% володіють інформацією про соціальні служби та послуги, які вони надають.

Такий результат свідчить про високу ефективність роботи фахівців закладів соціального захисту про поширення інформації щодо власної діяльності.

На запитання, чи мають особи, які перебувають у складних життєвих обставинах засоби для існування, ми отримали наступні відповіді

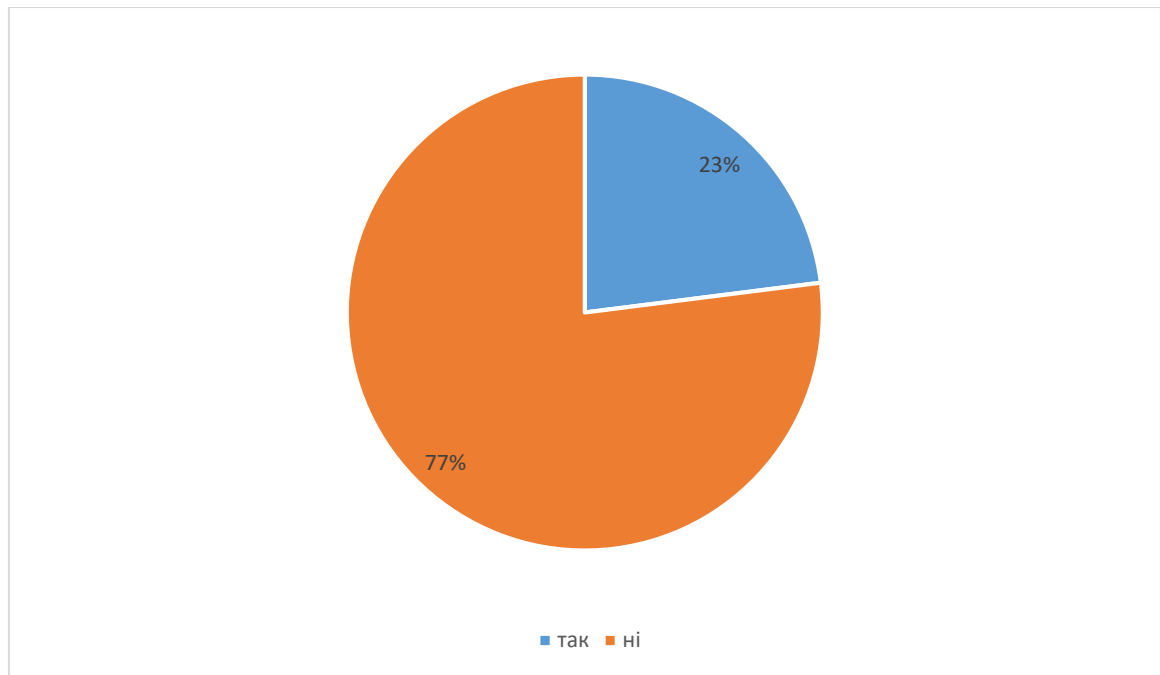

Рисунок 2.3 – Потреба у засобах для існування

Сім'ї з дітьми потребували матеріальної допомоги, засобів індивідуального захисту та гігієни, а також сприяння у влаштуванні дітей у садочок/школу.

Серед дорослих у пошуках роботи перебували 66% опитаних, 11% роботу вже мають, решта отримують пенсії чи державну допомогу.

Також ми поцікавилися чи є близькі люди, які допомагають зараз та на чию допомогу вдома можна розраховувати, на що отримали відповіді, які зображені на рисунку 2.4

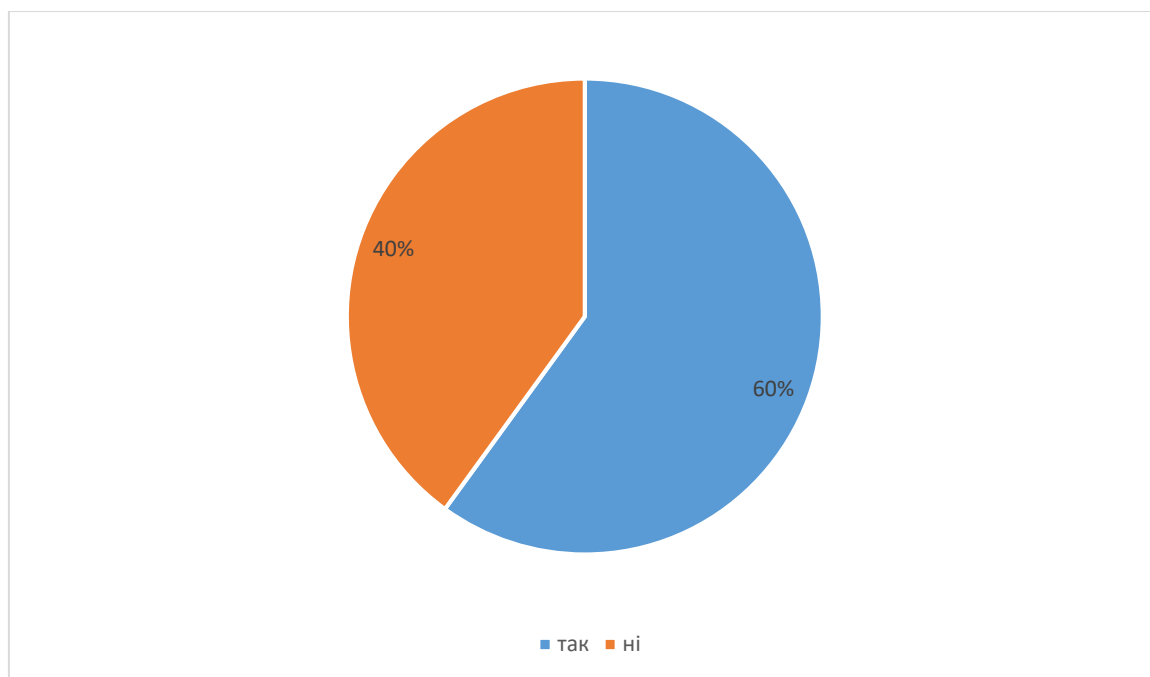

Рисунок 2.4 – Можливість розраховувати на підтримку від близьких людей

Отже, ми бачимо, що можливість розраховувати на підтримку близьких людей мають 60%, 40% залишилися сам на сам зі своїми проблемами. Аналогічна ситуація склалася і з друзями, на яких можна розраховувати у скрутному становищі.

У подоланні складних життєвих обставин важливо опиратися на власні ресурси, але сил щоб подолати СЖО на момент опитування мали лише 13% осіб, що свідчить про необхідність мобілізації усіх ресурсів громади та допомоги соціальних працівників заради подолання труднощів.

За результатами аналізу анкети та опитувальника було складено попередній висновок щодо потреб конкретних родин та осіб у соціальній допомозі.

Наше дослідження передбачало з'ясування наявних соціально-психологічних ресурсів родин для адаптації до нових умов існування, інтеграції у нове соціальне середовище.

Узагальнення результатів діагностики надає можливість встановити актуальні потреби родини (респондента), визначити актуальні можливості (ресурси) родини/особи долати складні життєві обставини та скласти за потреби подальший план/програму соціальної допомоги, визначити основні форми і методи роботи з нею, орієнтовні терміни реалізації.

Також важливо дотримуватися основних рекомендацій соціальним працівникам щодо роботи та підвищення ефективності діяльності у громаді з даною категорією осіб, які описані у параграфі 2.2

2.2. Практичні рекомендації суб'єктам надання соціальних послуг щодо підвищення ефективності їх діяльності у громаді

Методичні рекомендації для соціальних працівників щодо роботи у громаді включають такі ключові аспекти:

1. Оцінка потреб громади:

- Проведення аналізу соціальних проблем, які потребують вирішення.
- Визначення пріоритетних напрямів роботи, таких як підтримка вразливих груп населення.

2. Планування соціальних заходів:

- Розробка програм і проектів, спрямованих на вирішення конкретних проблем громади.
- Залучення місцевих ресурсів для реалізації заходів.

3. Взаємодія з громадою:

- Організація зустрічей, тренінгів та консультацій для мешканців громади.
- Створення умов для активної участі громади у вирішенні соціальних проблем.

4. Підтримка вразливих груп населення:

- Надання соціальних послуг сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах.
- Організація заходів для інтеграції осіб з інвалідністю, літніх людей та інших вразливих категорій.

5. Моніторинг та оцінка ефективності:

- Регулярний аналіз результатів реалізації соціальних програм.
- Внесення корективів у плани роботи на основі отриманих даних.

Способами підвищення ефективності діяльності соціальних працівників у громадах є наступні:

1. Підвищення професійної кваліфікації:

- Регулярні тренінги, семінари та курси підвищення кваліфікації.
- Оволодіння сучасними методиками соціальної роботи.

2. Використання інноваційних технологій:

- Використання електронних платформ для аналізу даних та планування соціальних послуг.
- Застосування сучасних комунікаційних засобів для швидкого реагування на потреби громади.

3. Забезпечення ресурсів:

- Наявність необхідних матеріалів і обладнання для виконання завдань.
- Залучення фінансування через грантові програми або партнерські проєкти.

4. Розширення співпраці з громадою:

- Активна участь мешканців громади у вирішенні соціальних проблем.
- Залучення волонтерів до проведення заходів.

5. Розробка стратегій і планів:

- Визначення чітких цілей та завдань.
- Оцінка результатів діяльності для внесення корективів у плани.

6. Підвищення мотивації працівників:

- Запровадження системи стимулювання та визнання досягнень.
  - Створення комфортних умов праці.
7. Забезпечення міжсекторальної співпраці:
- Взаємодія з органами місцевого самоврядування, медичними та освітніми установами.
  - Формування партнерств із громадськими організаціями.
8. Моніторинг і оцінка:
- Постійний аналіз ефективності наданих послуг.
  - Використання отриманих даних для удосконалення роботи.

Ці способи допомагають соціальним працівникам максимально ефективно виконувати свою роль у громаді, забезпечуючи підтримку тим, хто цього найбільше потребує.

Висновки до розділу

Фахівці у сфері соціальної роботи застосовують широкий спектр методів у процесі планування, організації та надання соціальних послуг різним категоріям населення в межах об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Ці методи спрямовані на підтримку соціального добробуту громади, зміцнення зв'язків між її членами та забезпечення ефективного вирішення соціальних проблем. Сучасні громади стикаються з низкою викликів, пов'язаних із соціальним захистом населення, інтеграцією вразливих груп у суспільство та впровадженням ефективних соціальних програм. Тому застосування структурованих методів соціальної роботи є важливою складовою підвищення ефективності соціальних послуг.

У науковій літературі, присвяченій теорії та практиці соціальної роботи, немає єдиного універсального підходу щодо класифікації численних методів соціальної роботи в громаді. Це зумовлено тим, що соціальна робота є

багатогранною дисципліною, яка включає елементи психології, соціології, менеджменту та права.

У XXI столітті спостерігається тенденція класифікації методів соціальної роботи через їх спільні характеристики та застосування в різних контекстах. Найбільш поширеними підходами до групування методів є індивідуальні методи соціальної роботи – спрямовані на персональну підтримку клієнтів та їх соціальну адаптацію (консультування, медіація, кризове втручання). Групові методи – організація навчальних, реабілітаційних та підтримувальних груп для різних категорій населення. Спільнотні методи – розвиток соціальної згуртованості громади, проведення інформаційних кампаній, залучення активних громадян до розв’язання локальних проблем. Адміністративні методи – включають аналіз та оцінку соціальної політики, стратегічне планування послуг, розробку нормативних документів.

Ці методи допомагають забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних питань у територіальних громадах, що сприяє формуванню ефективної системи соціального захисту та підтримки.

У територіальних громадах соціальна робота відіграє ключову роль у забезпеченні добробуту їхніх мешканців. Використання широкого спектру методів дозволяє адаптувати соціальні послуги до конкретних потреб громади, сприяє інтеграції вразливих груп та створює умови для ефективної соціальної політики.

Оскільки соціальна робота постійно розвивається, необхідно вдосконалювати методи її застосування, беручи до уваги сучасні виклики та тенденції.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу наукових джерел, нормативно-правових актів, матеріалів міжнародних та вітчизняних організацій здійснено аналіз проблеми розвитку соціальної роботи у територіальній громаді.

1. Сьогодні в Україні громади функціонують як адміністративно-територіальні одиниці, які об'єднують жителів певної території для вирішення спільних проблем. Вони сприяють розвитку місцевого самоврядування, реалізації соціальних програм та активізації громадянської участі. Громада має багато переваг у соціальній роботі, які сприяють її розвитку та вирішенню соціальних проблем. Такі переваги роблять її важливим осередком для реалізації соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах.

2. Фахівець із соціальної роботи відіграє фундаментальну роль у підтримці сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах. Його діяльність спрямована на всебічний супровід таких сімей, починаючи з діагностики проблем і закінчуючи їх розв'язанням через інтегровану підтримку. Серед методів роботи соціального працівника у громаді варто виділити індивідуальну та групову роботу, соціальне планування, профілактику та медіацію.

3. Оцінка потреб є важливим інструментом у плануванні соціальних послуг, який дозволяє встановити «діагноз» соціальної хвороби та призначити її ефективне лікування. Вона фокусується на потребах клієнта, його активній позиції під час оцінки, самовизначенні шляхом розвитку його сильних сторін.

4. Експериментальну частину дослідження було розпочато зі Шкали готовності до отримання допомоги за участі осіб, які постраждали від домашнього насильства (12,5%), людей, які страждають на залежності (алкогольна, наркотична тощо) (9,4%), одиноких людей похилого віку, які не мають підтримки рідних (21,8%), а також внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які потребують житла, працевлаштування чи доступу до медичних послуг (56,3%). Разом у дослідженні було задіяно 32 особи різного віку та статі.

5. Результати дослідження свідчать, що у 92% випадків люди потребують підтримки, лише 8% не усвідомлюють проблеми та не готові до співпраці заради її вирішення. Здебільшого такі прояви спостерігалися у людей, які страждають на залежності (алкогольна, наркотична тощо) та заперечують проблему. Готовність звернутися по допомогу та підтримку виявили 76% опитаних. Максимальний рівень довіри до соціальних служб, психологів, педагогів, або інших структур мають 84% респондентів, решта мають певні сумніви. У ефективності допомоги переконані 55% осіб, 13% негативно до неї ставляться, решта 32% ще остаточно не впевнені. Внутрішнє бажання змінити свою ситуацію та готовність докладати зусиль продемонстрували 89% осіб, які також вірять у можливість позитивних змін. Емоційний стан особи дозволяє їй відкрито говорити про свої проблеми та приймати підтримку у 90% випадків, решта повністю закриті до діалогу, 91% респондентів перебували у комфортному психологічному стані, решті притаманний високий рівень стресу.

6. У ході дослідження було з'ясовано про високий рівень готовності до отримання допомоги (77%), середній рівень – 18% та низький рівень готовності притаманний 5% опитаних.

Свій стан на момент дослідження 75% оцінювали як незадовільний, 13% - нормальний та 12% оцінюють його як задовільний. Щодо дітей, ці показники розподілилися наступним чином: незадовільно – 44%, нормальний стан – 31% та задовільний – 25% від загальної кількості (разом 12 дітей різного віку та статі), 39% в цілому почувають себе добре, мають порушення апетиту 40% осіб, порушення сну у 89% респондентів, постійна втома спостерігається у 20 % осіб, порушення у роботі шлунку, кишківника – 7% осіб.

На запитання чи потребують психологічної допомоги та підтримки 55% відповіли «так», 17% - «ні», решта 28% не знають, здебільшого є потреба у індивідуальних консультаціях, навчанні та вирішенні питання працевлаштування. Також встановлено, що особи, які перебували у складних

життєвих обставинах, не знають як покращити свій фізичний стан, не вміють справлятися зі стресом. Медичної допомоги потребували близько 16% осіб, здебільшого похилого віку та сімей, які виховують дитину з особливими потребами. Сім'ї з дітьми потребували матеріальної допомоги, засобів індивідуального захисту та гігієни, а також сприяння у влаштуванні дітей у садочок/школу.

Серед дорослих у пошуках роботи перебували 66% опитаних, 11% роботу вже мають, решта отримують пенсії чи державну допомогу. можливість розраховувати на підтримку близьких людей мають 60%, 40% залишилися сам на сам зі своїми проблемами. Аналогічна ситуація склалася і з друзями, на яких можна розраховувати у скрутному становищі.

У подоланні складних життєвих обставин важливо опиратися на власні ресурси, але сил щоб подолати СЖО на момент опитування мали лише 13% осіб, що свідчить про необхідність мобілізації усіх ресурсів громади та допомоги соціальних працівників заради подолання труднощів.

7. Узагальнення результатів діагностики надає можливість встановити актуальні потреби родини (респондента), визначити актуальні можливості (ресурси) родини/особи долати складні життєві обставини та скласти за потреби подальший план/програму соціальної допомоги, визначити основні форми і методи роботи з нею, орієнтовні терміни реалізації.

Також важливо дотримуватися основних рекомендацій соціальним працівникам щодо роботи та підвищення ефективності діяльності у громаді з даною категорією осіб.

Таким чином, можна стверджувати про те, що мету кваліфікаційного дослідження досягнуто, усі заплановані завдання виконано, матеріали дослідження можуть бути використані у подальших розвідках щодо підходів організації соціальної роботи в територіальній громаді в Україні.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Бардар М. Олійник К., Громадські ресурси як механізм підтримки сімей у соціальній роботі. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Хмельницький, 22-23 травня 2025 року)/Ред. колегія: Василенко О. та ін./ М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т., каф. соц. роб. і соц. педагог. Хмельницький: ХНУ, 2025. 368 с. (електронне видання). с.122-124
2. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2014.
3. Бондаровська А.Н. Що ми можемо зробити, щоб запобігти домашньому насильству. К. : Студію, 2019. С. 63.
4. Грицай А. Г. Сім'ї «групи ризику»: в структурі типології неблагополучних сімей. *Вісник Адигейського державного університету*, Серія: Педагогіка і психологія. 2019. Вип. 3 (47). С. 32–36.
5. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, затв. наказом Міністерства соціальної політики України 31.03.2016 № 318.
6. Державний стандарт соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, затв. наказом Міністерства соціальної політики України 11.08.2017 № 1307.
7. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш, С. М. Курінна, І. П. Печенко; Наук. ред. А. М. Богуш; За заг ред. Н. В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
8. Дунаєва Л. М., Аблов А.Ф. Право соціального забезпечення України. Методичні вказівки. Одеса. ОНУ імені І.І.Мечникова, 2021. 126 с.
9. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або

тимчасового захисту»

10. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».
11. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11. 1992 р.
12. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»,
13. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06. 2000 р.
14. Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям інвалідністю»
15. Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають право на пенсію, та особам з інвалідністю».
16. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».
17. Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей»
18. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р.
19. Закон України «Про прожитковий мінімум»,
20. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019
21. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06. 2001 р.
22. Законів України «Про державні соціальні стандарти та про державні соціальні гарантії».
23. Зверєва І.Д., Кияниця З.П., Соціальний супровід сімей, які опинились в складних життєвих обставинах. К. : Наука, 2006. С. 93.
24. Іванцова А. О. Про роботу з проблемними сім'ями. *Виховання школярів*. 2010. – №10. С. 18–20
25. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації. URL: <http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1345188352.pdf> (дата звернення 10.02.25)

- 26.Костюк В. Л. Державна соціальна допомога: поняття, ознаки, основні види та тенденції розвитку. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2017. № 1(15).
- 27.Колосова О. В. Колектив як фактор соціального становлення особистості старшого дошкільника. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2014. Випуск 42. Ч.2. С. 31–35.
- 28.Мушинський В.О. Сім'я у складних життєвих обставинах як фактор дезгармонійного розвитку дитини. К. : Просвіта, 2005. С. 2-4.
- 29.Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту: «Про погодження матеріалів Порядку Здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах» / Міністерство юстиції України – від 29.05. 08. № 471/15162.
- 30.Ольчак М., Ростек К. Вдосконалення соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах : посібник. Київ : Громова Є. Б., 2019. 57 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049440.pdf>. (дата звернення 04.03.25)
- 31.Посібник з децентралізації у схемах : посібник / ред. Н. Ю. Кузьмичова. Київ, 2016. 72 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056884.pdf>. (дата звернення 04.03.25)
- 32.Посібник із визначення потреб населення об'єднаної територіальної громади у соціальних послугах : практ. рек. Київ, 2019. 72 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049444.pdf>. (дата звернення 15.02.25)
- 33.Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.

34. Пеша І.В, Сопівник І.В., Вакуленко О.В., Овдій Н.М. Соціальна робота у територіальній громаді. Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр НУБіП України, 2024. 305 с
35. Порядок виявлення сімей (осіб) які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб), затв. Постановою КМ України від 21 листопада 2013 р. № 896.
36. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / За заг. ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012.
37. Професійний стандарт «Соціальний менеджер», затверджений Наказом Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 10.02.2021 №261.
38. Професійний стандарт «Соціальний працівник(допоміжний персонал)», затверджений Наказом Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 18.06.2020 №1149.
39. Професійний стандарт «Соціальний робітник», затверджений Наказом Міністерством соціальної політики України 15.08.2019 №1049.
40. Професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи вдома», затверджений Наказом Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 20.06.2020 №1180.
41. Професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи», затверджений Наказом Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 20.06.2020 №1179.
42. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049446.pdf> (дата звернення 04.03.25)
43. Сімейний кодекс України / Верховна Рада України – 2002. №21-22, С. 135.
44. Слосанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та

методи: монографія / за наук.ред.д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. – Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. – 382 с.]

45. Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Луцьк, 22-23 травня 2020 р.) / редкол.: О. М. Жук, О. Ю. Сільвестрова. Луцьк : ЛНТУ, 2020. 166 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049158.pdf>. (дата звернення 04.03.25)
46. Соціальна робота: виклики сьогодення : зб. наук. пр. за матеріалами XII Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Тернопіль, 25-26 травня 2023 р.) / за заг. ред.: О. В. Сороки, С. М. Калаур, Г. В. Лещук. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. 191 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0054887.pdf>. (дата звернення 25.12.24)
47. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. студентів, курсантів та молодих вчених (м. Львів, 9 листопада 2022 р.) / за заг. ред. М. Я. Нагірняка. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. 222 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0053774.pdf> (дата звернення 01.04.25)
48. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток : матеріали V Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Львів, 5-6 червня 2020 р.) / за заг. ред. М. Я. Нагірняка. Львів : ЛДУ БЖД, 2020. 285 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi65/0048185.pdf>. (дата звернення 18.04.25)
49. Соціальні послуги в громаді: новели законодавства / розроблено проектом "Експертна підтримка врядування та економічного розвитку (EDGE)" у партнерстві з Міністерством соціальної політики та за підтримки Міністерства міжнародних справ Канади. 2019. 11 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049452.pdf>. (дата звернення 27.02.25)

50. Сталий людський розвиток місцевих громад : наукові праці ВНЗ-партнерів Проекту ЄС/ПРООН "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду" / уклад.: М. А. Лепський, І. В. Дударева ; за заг. ред. М. А. Лепського. Київ, 2015. 464 с. 26. Сучасні підходи надання соціальних послуг в територіальних громадах : навч.-метод. посіб. / О. І. Гура, С. В. Ільїн, О. О. Широбокова [та ін.]. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 160 с.
51. Anastas J. W. Teaching in social work : an educator's guide to theory and practice. Second edition. New York : Columbia University Press, 2022. 321 p. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049434.pdf> (дата звернення 27.02.25)
52. Hasan M. Community Development Practice: From Canadian and Global Perspectives. Centennial College, 2022. 142 p. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056877.pdf> (дата звернення 27.02.25)
53. Scourfield P. Social work practice with people with dementia. New York : Routledge, 2023. 197 p. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049436.pdf> (дата звернення 27.02.25)

ДОДАТКИ

Додаток А

Шкала готовності до отримання допомоги

Аспект	Запитання	Оцінка (0-5)
Визнання потреби	Чи усвідомлюєте Ви свою проблему?	
Довіра	Чи довіряєте Ви фахівцям?	
Мотивація до змін	Чи готові Ви працювати заради вирішення проблеми?	
Емоційна готовність	Чи комфортно вам розповідати про власну проблему?	
Загальна оцінка		

- висока готовність: 20–25 балів.
- середня готовність: 10–19 балів.
- низька готовність: 0–9 балів.

Опитувальник для оцінки потреби у соціально-психологічній допомозі родинам, які опинилися у СЖО

Шановний респонденте! Запрошуємо Вас взяти участь в опитуванні, яке спрямоване на покращання організації соціально-психологічної допомоги вашій родині, дитині в адаптації до нових умов життя. Звертаємо Вашу увагу на те, що анкета не анонімна, тому варто вказати своє ім'я, прізвище. Вся інформація, вказана Вами в анкеті, буде використана лише для уточнення Ваших потреб і не може бути використана для інших цілей.

Прізвище, _____ ім'я, _____ по-
батькові _____

Ваш вік _____ років

Кількість дітей, які проживають із вами _____

Вік дітей _____ років (якщо дітей декілька, вкажіть послідовно)

Звідки ви прибули? _____ (місто, селище, село)

Як давно ви знаходитесь у теперішньому місці перебування?

_____ (місяців, років).

1. Як би ви оцінили свій стан (настрій) на сьогоднішній день?

Обведіть кружечком цифру, яка найбільш відповідає вашому стану:

погано; незадовільно; нормально; задовільно; добре

2. Як би ви оцінили стан (настрій, поведінку) своєї дитини на сьогоднішній день?

Обведіть кружечком цифру, яка найбільш відповідає вашому стану:

погано; незадовільно; нормально; задовільно; добре

3. Як ви оцінюєте свій фізичний стан на сьогоднішній день?

Позначте хрестиком, галочкою варіанти відповідей, які найбільш відповідають вашому стану

- Почуваю себе добре
- В мене порушений апетит

- У мене порушений сон
- Я відчуваю постійну втому
- У мене проблеми із шлунком, кишківником
- Інше (напишіть, що саме)

4. Чи потребуєте ви психологічної допомоги? Позначте хрестиком, галочкою ваш варіант відповіді

- Так
- Ні
- Важко відповісти

5. Якщо на попереднє запитання ви відповіли ствердно, уточніть, будь-ласка, який із видів психологічної допомоги для вас найбільш прийнятний?

- Позначте хрестиком, галочкою варіанти вашого вибору.
- Індивідуальна консультація
- Групова консультація
- Сімейна консультація (мама/тато із дитиною)
- Навчання (лекція, тренінг)
- Інше (напишіть, що саме)

6. Яка з тем, що перелічені нижче, вам цікава? Позначте хрестиком, галочкою варіанти вашого вибору.

- як покращити свій фізичний стан?
- як розв'язувати конфлікти?
- як справлятися зі стресом?
- як вміти ладнати із дитиною?
- допишіть свій варіант теми

7. Чи потребуєте ви медичної допомоги? Позначте хрестиком, галочкою ваш варіант відповіді

- Так
- Ні

**Анкета для визначення ресурсів сімей, які опинилися у складних життєвих
обставинах**

Лист реєстрації відповідей

БЛОК 1. Готовність звернутися по допомогу	Варіанти відповідей +/-	Відповіді респондента
Чи відомо Вам про відкриту базу реєстрації осіб у СЖО та чи плануєте у ній зареєструватися?		
Чи відомі Вам інші служби/організації, які можуть допомогти у Вашій ситуації?		
Чи плануєте Ви звертатися до них по допомогу?		
БЛОК 2. Бачення майбутнього		
Чи думаєте змінити місце проживання та з яких причин, якщо так?		
Чи є у вашій сім'ї засоби для існування?		
Як ви оцінюєте можливість відвідувати		

дитиною дитячого садочку/школи?		
З яких причин Ви залишилися без засобів для існування і чи плануєте повернутися на роботу?		
БЛОК 3. Соціальна підтримка		
Чи є у Вас близькі люди, які допомагають зараз та на чию допомогу вдома Ви можете розраховувати?		
Чи є надійні друзі, які підтримають?		
БЛОК 4. Особистісний ресурс		
Чи достатньо у Вас сил здолати труднощі, які зараз виникли?		
Як саме Ви долаєте труднощі?		
Місце проживання		
Вік , сімейний стан		
Кількість дітей		